

ΤΑΞΗ: Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ: ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΜΑΘΗΜΑ: ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΚΦΩΝΗΣΕΙΣ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1

Να γράψετε το περιεχόμενο των παρακάτω ιστορικών όρων

- i. Αγγλοελληνική Επιτροπή
- ii. Υπουργείο Περιθάλψεως
- iii. Συνθήκη των Σεβρών
- iv. Ιδιόμορφος Δανεισμός

ΘΕΜΑ Α2

Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που ακολουθούν, γράφοντας δίπλα στο γράμμα που αντιστοιχεί στην κάθε πρόταση, τη λέξη ΣΩΣΤΟ, αν η πρόταση είναι σωστή, ή ΛΑΘΟΣ, αν η πρόταση είναι λανθασμένη.

- i. Κατά το 18ο και 19ο αιώνα οι ελληνικοί πληθυσμοί στη Μικρά Ασία ενισχύθηκαν και πάλι με μεταναστεύσεις από τον κυρίως ελλαδικό χώρο.
- ii. Στις 3 Νοεμβρίου 1935 ο Κονδύλης επιχείρησε στρατιωτικό κίνημα, με στόχο την παλινόρθωση της βασιλείας.
- iii. Η νέα γενιά βίωνε ραγδαίες αλλαγές (τουρκοκρατία, επανάσταση, αντιβασιλεία, βοήθεια των Δυνάμεων σε κρίσιμες στιγμές).
- iv. Οι βιαιοπραγίες των Τούρκων στην Κωνσταντινούπολη οδήγησαν εύπορους Έλληνες των Κυδωνιών στην εσπευσμένη διαπεραιώσή τους για ασφάλεια στην απέναντι Λέσβο.
- v. Οι ομαδικές μεταναστεύσεις στη διάρκεια της επανάστασης του 1821 από διάφορα μέρη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας προς την επαναστατημένη Ελλάδα μπορεί να θεωρηθούν αφετηρία του προσφυγικού ζητήματος.
- vi. Στη διάρκεια του πρώτου αιώνα της ανεξαρτησίας της χώρας, στον εμπορικό τομέα περισσότερο από τα 2/3 (σε αξία) του συνόλου των εξαγωγών, ήταν γεωργικά προϊόντα.
- vii. Η αλλαγή των ρυθμών ανάπτυξης από τη δεκαετία του 1880 και μετά, οδήγησε αναγκαστικά σε νέο δανεισμό.
- viii.

ΘΕΜΑ Β1

Ποια στάση κράτησαν οι ελληνικές κυβερνήσεις σε οικονομικά ζητήματα μετά τον πόλεμο του 1897:

- α) στη Μικρασιατική καταστροφή
- β) και την κρίση του 1932

ΘΕΜΑ Β2

Να απαντήσετε στα ακόλουθα ερωτήματα:

- α) Πώς αξιοποίησαν οι κομματικοί μηχανισμοί την παρέμβαση των αξιωματικών του στρατού στην εσωτερική πολιτική ζωή της Ελλάδας μετά τη μικρασιατική καταστροφή;
- β) Για ποιους λόγους οι κομματικές ηγεσίες ενθάρρυναν την καταστρατήγηση των συνταγματικών θεσμών;

ΘΕΜΑ Β3

Να παρουσιάσετε το πρόγραμμα του αγγλικού και του γαλλικού κόμματος ως προς την εσωτερική πολιτική και την οργάνωση του νέου ελληνικού κράτους.

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1

Αντλώντας στοιχεία από τα παρακάτω παραθέματα και σε συνδυασμό με τις ιστορικές σας γνώσεις να παρουσιάσετε:

- α) ποια ήταν η πορεία που ακολουθήσε η ελληνική εμπορική ναυτιλία στο δεύτερο μισό του 19 ου αιώνα.
- β) πώς διαμορφώθηκε η μετάβαση από τα ιστιοφόρα στα ατμόπλοια και ποιοι παράγοντες συνετέλεσαν σε αυτή τη μετάβαση.

ΠΗΓΗ 1

Από το ιστίο στον ατμό

Σε όλο το διάστημα 1858 – 1880 ο εμπορικός στόλος διέθετε σχεδόν αποκλειστικά ιστιοφόρα πλοία μικρής χωρητικότητας. Ενδεικτικά στην περίοδο 1858 – 1875 η μέση χωρητικότητα των σκαφών πάνω από 60 τόνους παρέμεινε σταθερή μην ξεπερνώντας τους 200 τόνους. Η εισβολή των ξένων φορητών ατμοπλοίων στα λιμάνια του Εύξεινου περιόρισε βαθμιαία την παρουσία των ελληνικών ιστιοφόρων σε αυτόν τον χώρο, που παραδοσιακά συνιστούσε ευνοϊκό πεδίο δράσης για τους Έλληνες εμποροκαραβοκέρηδες. Η μέση χωρητικότητα

των σκαφών με ελληνική σημαία που απέπλευσαν από το Δέλτα του Δούναβη στην ίδια περίοδο 1858 – 1875, ήταν μόλις 150 τόνοι. Ταυτόχρονα η απόλυτη χωρητικότητα των αγγλικών ατμοπλοίων, τα οποία βρέθηκαν στην πρώτη θέση το 1868 διατηρώντας την ως το 1912. (...) Τα πράγματα για την ελληνική ναυτιλία άρχισαν να διαφοροποιούνται στις αρχές της δεκαετίας του 1880. Τότε αυξήθηκε ο αριθμός των ατμοπλοίων στο εθνικό νηολόγιο. (...)

Ένα στοιχείο που παρατηρούμε στις σχέσεις ανάμεσα στους ομογενείς εφοπλιστές, είναι η καλή συνεργασία που επέτρεψε τον αλληλοδανεισμό τουλάχιστον σε αυτήν την πρώιμη φάση ανάπτυξης του εφοπλισμού. Σε αυτή τη διαδικασία κυριαρχούσε η οικογένεια Βαλλιάνου, η οποία όχι μόνο διοχέτευσε ίδια κεφάλαια στους ομογενείς εφοπλιστές, αλλά συνάμα χρησιμοποιώντας τις ισχυρές διασυνδέσεις της με τραπεζικούς κύκλους του Λονδίνου μεσολάβησε για την παροχή πιστώσεων προς του Έλληνες κεφαλαιούχους. Είναι χαρακτηριστικό ότι αρκετές και πηγές της εποχής αναφέρουν ότι η αντικατάσταση των ιστιοφόρων με τα ατμόπλοια στην ελληνική ναυτιλία οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στην οικογένεια Βαλλιάνου. Γενικότερα όμως ήταν σημαντική η συμβολή των τραπεζιτών της ομογένειας στη συγκρότηση του στόλου των ατμοπλοίων. Οι οίκοι Σιδερίδη, Αρβανιτίδη, Ζαρίφη ήταν μερικοί από αυτούς.

Στον ελλαδικό χώρο τώρα οι δυνατότητες ήταν ασφαλώς περιορισμένες. Το κύριο πρόβλημα ήταν η απουσία πηγών δανειακών κεφαλαίων, στην οποία πρέπει να συνυπολογίσουμε την ηθελημένη αποχή της Εθνικής Τράπεζας. Η Ε.Τ.Ε. αρνούσαν σταθερά να χορηγεί δάνεια στο ναυτιλιακό τομέα, εξαιτίας των υψηλών κινδύνων αλλά και του ανεπαρκέστερου νομικού πλαισίου. Το κενό κάλυψε το 1893 η Τράπεζα Αθηνών, η οποία δημιουργήθηκε με κεφάλαια που προέρχονταν από την ομογένεια και το εσωτερικό. Το χρηματοδοτικό ενδιαφέρον της Τράπεζας Αθηνών προς τη ναυτιλία πρέπει πιθανά να αποδοθεί στον Επαμεινώνδα Εμπειρίκο, της οικογένειας των εφοπλιστών και έναν από τους βασικότερους μετόχους του ιδρύματος.

Β. Καρδάσης, «Από το ιστίο στον ατμό», στο Γ.Β. Δερτιλής – Κ. Κωστής (Επιμ.), Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας (18^{ος} – 20^{ος} αιώνας), Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991, σ.347-350

ΠΗΓΗ 2

Επενδύσεις σε νέα τεχνολογία:

η εποχή των ατμοπλοίων κατά τις δεκαετίες 1880 και 1910 .

(...) Η περίοδος αυτή περιλαμβάνει την επιτυχή μετάβαση του ελληνικού στόλου από το ιστίο στον ατμό, που έθεσε τις βάσεις για την εντυπωσιακή πορεία του κατά τον 20^ο αιώνα. Μετά από περίοδο, ουσιαστικά, στασιμότητας, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1880, εμφανίζεται καθαρή ανοδική τάση έως τις παραμονές του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. (...)

Η μετάβαση από το ιστίο στον ατμό στα ποντοπόρα ελληνικής ιδιοκτησίας πλοία, άρχισε κατά τη δεκαετία του 1880. Την πρώτη εμπειριστατωμένη ανάλυση για την αναπροσαρμογή της επενδυτικής πολιτικής του ελληνικού κεφαλαίου την νέα τεχνολογία της Βιομηχανικής Επανάστασης, με τα ατμόπλοια, έχει κάνει ο Βασίλης Καρδάσης στο βιβλίο του *Από του Ιστίου εις τον Ατμόν*, που γράφει στην εισαγωγή του: «Μόλις στη δεκαετία του 1880 εντοπίζονται έντονα ίχνη αναπροσαρμογής, με την εγγραφή των φορτηγών ατμόπλοιων των ελλήνων ομογενών στο ελληνικό νηολόγιο».

Μετά από μακροχρόνια, σχεδόν πενήτηκονταετή πορεία, η μετάβαση του ελληνόκτητου στόλου από το ιστίο στον ατμό ολοκληρώθηκε το 1902 – 1903 . Στη διεθνή βιβλιογραφία η ολοκλήρωση αυτής της μετάβασης ορίζεται συνήθως ως ο χρόνος κατά τον οποίο η χωρητικότητα των ατμοπλοίων ξεπερνά τη χωρητικότητα των ιστιοφόρων. (...) Από το 1880 έως το 1890 η χωρητικότητα των ατμοπλοίων της Μεγάλης Βρετανίας, της Γερμανίας, της Ισπανίας και του Βελγίου ξεπέρασε την αντίστοιχη των ιστιοφόρων. Στην Ιταλία, στην Ολλανδία και στη Δανία αυτό συνέβη μεταξύ του 1890 – 1900 , ενώ στις Ηνωμένες Πολιτείες, στη Νορβηγία, στη Σουηδία, στη Ρωσία και στην Ελλάδα η οριστική μετάβαση πραγματοποιήθηκε μεταξύ του 1900 και του 1910. Ο ελληνικός στόλος το 1910 συμπεριλάμβανε ατμόπλοια σε ποσοστό 69%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των ατμοπλοίων του στόλου των ΗΠΑ ήταν 56% και της Νορβηγίας 59%. Η μετάβαση του στόλου της Ελλάδας από το ιστίο στον ατμό πραγματοποιήθηκε ουσιαστικά μέσα στα ίδια χρονικά πλαίσια, στα οποία και ο διεθνής στόλος αντικατέστησε τα ιστιοφόρα πλοία με ατμόπλοια.

Τζελίνα Χαρολαύτη, Ιστορία της ελληνόκτητης ναυτιλίας 19^{ου}-20^{ου} αιώνας, Εκδ. Νεφέλη, Ιστορία, σ.237,251

ΠΗΓΗ 3

Νηολόγηση ατμοπλοίων του Οίκου των Αδελφών Βαλλιάνου, 1870 – 1930		
Πειραιάς / Αθήνα	17	32%
Κεφαλλονιά	14	26%
Σύρος	1	2%
Λονδίνο	13	24%

Πηγή: Επεξεργασμένες στατιστικές από το Τζελίνα Χαρολαύτη και Νίκος Βλασσόπουλος, Ποντοπόρεια, 1830-1940. Ποντοπόρα Ιστιοφόρα και Ατμόπλοια από την ίδρυση του ελληνικού κράτους μέχρι τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, Ε.Λ.Ι.Α., Αθήνα 2001

ΘΕΜΑ Δ1

Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από τα ακόλουθα κείμενα, να αναφερθείτε:

α) στις διαφορετικές απόψεις προκρίτων και Υψηλάντη στο θέμα της διακυβέρνησης της επαναστατημένης Ελλάδας,

β) στην έκβαση του ανταγωνισμού για την ηγεσία του Αγώνα κατά την Α΄ Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου .

ΚΕΙΜΕΝΟ Α

Οι πρόκριτοι αντιτάχθηκαν στον Υψηλάντη [...] για δύο αλληλένδετους λόγους. Πρώτον, γιατί ερχόταν στην Ελλάδα ως εκπρόσωπος μιας οργάνωσης, η οποία στις διακηρύξεις της είχε εγείρει αξιώσεις ηγεσίας και ελέγχου του Αγώνα· και δεύτερον, γιατί, δρώντας ακριβώς ως γενικός εκπρόσωπος αυτής της οργάνωσης, της Αρχής της Φιλικής Εταιρείας, είχε την τάση να απαιτεί τη συγκέντρωση όλων των εξουσιών στο πρόσωπο του [...]. Η απειλή επομένως που ο ίδιος αντιπροσώπευε εκφραζόταν με όρους πολύ πιο ευδιάκριτους για τους ντόπιους, και, κατ' ακολουθία, η αντίδρασή τους ήταν πολύ πιο συγκεκριμένη και συντονισμένη. [...] Μόλις έφτασε στα Βέρβαινα της Αρκαδίας, ο Υψηλάντης, στην πρώτη του επίσημη συνάντηση με την Πελοποννησιακή Γερουσία, απαίτησε τη διάλυση της και τη συγκέντρωση κάθε εξουσίας, στρατιωτικής και πολιτικής, στα χέρια του εν ονόματι της Αρχής. Τη Γερουσία θα την αντικαθιστούσε μια Εθνική Βουλή αποτελούμενη από 24 βουλευτές – εφόρους, πρόεδρος της οποίας θα ήταν ο ίδιος ο Υψηλάντης. [...] Η Βουλή θα λειτουργούσε επίσης ως ανώτατο δικαστήριο της χώρας. [...] Οι πρόκριτοι, συνειδητοποιώντας ότι η εξουσία τους υπονομευόταν με γοργό ρυθμό από την παρουσία του Υψηλάντη, τον όποιο οι μάζες είχαν υποδεχτεί σαν «αφέντη», «ελευθερωτή», «Μεσσία» και «Δία Σωτήρα», απάντησαν με μια αντιπρόταση, που την ονόμασαν Οργανισμό και γνώμη του λαού της Πελοποννήσου. Στόχος αυτού του εξίσου ατελούς και αόριστου κειμένου ήταν η διατήρηση του υπάρχοντος καθεστώτος και η εξουδετέρωση της επιρροής του Υψηλάντη.

Νικηφόρος Διαμαντούρος, Οι απαρχές της συγκρότησης σύγχρονου κράτους στην Ελλάδα (1821 – 1828)

ΚΕΙΜΕΝΟ Β

Σκοπός του Υψηλάντη δεν ήταν να εξουδετερώσει τη δύναμη των προκρίτων. Εκείνο που τον ενδιέφερε ήταν να δημιουργηθεί συγκεντρωτική διοικητική οργάνωση, κρατικά έσοδα, στρατόπεδα με κανονική τροφοδοσία και στοιχειώδη πειθαρχία και σώματα τακτικού στρατού, χωρίς τα οποία πίστευε πως δεν θα πετύχαινε η Επανάσταση· γι' αυτό και ήλθε σε σύγκρουση με τους προκρίτους. Είχε διαπιστώσει ότι οι μικροί ιδιωτικοί στρατοί που υπήρχαν δεν επέτρεπαν την κατάστρωση πολεμικού σχεδίου σε παμπελοποννησιακή κλίμακα, καθώς η δράση τους περιοριζόταν σχεδόν πάντα μέσα στα όρια της επαρχίας. Είχε ακόμη

αντιληφθή ότι το αποτέλεσμα μιας τέτοιας καταστάσεως θα ήταν να βασιλεύη η πολυαρχία, η αυθαιρεσία και ο τοπικισμός, και την πραγματική δύναμη να την έχουν οι πρόκριτοι και οι καπεταναίοι που θα γίνονταν ισχυροί με τα λάφυρα και τα πυρομαχικά, τα οποία θα αποκόμιζαν από τις νίκες εναντίον των Τούρκων, θα μπορούσαν να εισπράττουν οι ίδιοι τους φόρους, να μισθώνουν τα σώματά τους και να προσλαμβάνουν μικροκαπεταναίους.

«Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», τ. ΙΒ΄

ΚΕΙΜΕΝΟ Γ

Τα άρθρα 9 - 24 «Περὶ σχηματισμοῦ τῆς Διοικήσεως» αναφέρονται στον τρόπο της Οργανώσεως της Πολιτείας. Η «Διοίκησης» αποτελείται από δύο σώματα, το Βουλευτικό και το Εκτελεστικό, τα οποία «ισοσταθμίζονται με την αμοιβαίαν συνδρομήν των εις την κατασκευήν των Νόμων διότι ούτε αι του Βουλευτικού αποφάσεις έχουν κύρος Νόμου άνευ τῆς επικυρώσεως του Εκτελεστικού σώματος, ούτε τα σχέδια Νόμων, ὅσα προβάλλονται παρά του Εκτελεστικού εις το Βουλευτικόν, έχουν κύρος, αν δέν εγκριθῶσιν ἀπὸ τό Βουλευτικόν σώμα». Με το άρθρο αυτό ιδρύεται αντιπροσωπευτικό σύστημα, που συνίσταται σε Βουλή και σε πολυπρόσωπη ανώτατη αρχή της Εκτελεστικής εξουσίας, η οποία μετέχει στο νομοθετικό έργο με δικαίωμα αρνησικυρίας (απόλυτο veto), αλλά χωρίς δικαίωμα να διαλύη τη Βουλή.

«Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», ὁ.π.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1

- i. Κατά την περίοδο της μεγάλης κρητικής επανάστασης του 1866-1869 για την ενίσχυση του κρητικού αγώνα και ιδιαίτερα για την περίθαλψη των αμάχων προσφύγων, ιδρύθηκαν στο εξωτερικό διάφορες επιτροπές, όπως αυτή του Λονδίνου, η οποία, σε συνεργασία με την «Αγγλοελληνική Επιτροπή» στην Αθήνα, ανέλαβε την περίθαλψη 4.500 προσφύγων.
- ii. Τον Ιούλιο του 1917 (είχε επικρατήσει ο Βενιζέλος και ο βασιλιάς Κωνσταντίνος είχε εγκαταλείψει την Ελλάδα) ιδρύθηκε το Υπουργείο Περιθάλψεως. Για πρώτη φορά θεσμοθετήθηκε η περίθαλψη και για τις οικογένειες των εφέδρων που βρίσκονταν στο μέτωπο και για τις οικογένειες των θυμάτων του πολέμου. Μετά το 1918, η παλιννόστηση των προσφύγων στην Τουρκία έγινε τμηματικά, με τη μέριμνα του Υπουργείου Περιθάλψεως και του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Επίσης κατά το πρώτο διάστημα άφιξης των προσφύγων μετά το 1922 το έργο της

προσωρινής στέγασης ανέλαβε το «Υπουργείο Περιθάλψεως», που ενισχύθηκε με έκτακτο προσωπικό.

- iii. Τον Ιούλιο του 1920 υπογράφηκε η Συνθήκη των Σεβρών, που μεταξύ άλλων όριζε ότι η περιοχή της Σμύρνης θα βρισκόταν υπό ελληνική διοίκηση και κατοχή για πέντε χρόνια. Ύστερα από την περίοδο αυτή θα μπορούσαν οι κάτοικοι με δημοψήφισμα να αποφασίσουν την προσάρτηση της περιοχής στην Ελλάδα. Η Συνθήκη των Σεβρών (10 Αυγούστου 1920) αποτέλεσε τη μεγαλύτερη διπλωματική επιτυχία της Ελλάδας και δικαίωσε την τολμηρή πολιτική του Βενιζέλου. Η μικρή Ελλάδα των παραμονών των Βαλκανικών πολέμων γίνεται με την υπογραφή της Συνθήκης «η Ελλάδα των δύο Ηπείρων και των πέντε Θαλασσών». Το όραμα της Μεγάλης Ιδέας φαίνεται να γίνεται απτή πραγματικότητα.
- iv. Όταν, με την επέμβαση των Συμμάχων, ενοποιήθηκε το 1917 η χώρα υπό τον Βενιζέλο, στάθηκε αδύνατο να αναλάβει, χωρίς εξωτερική αρωγή, το κόστος της συμμετοχής στον πόλεμο. Οι Σύμμαχοι προχώρησαν τότε σ' έναν ιδιόμορφο δανεισμό της χώρας, που θα είχε οδυνηρές συνέπειες στο μέλλον. Η Γαλλία, η Μεγάλη Βρετανία και οι ΗΠΑ ενέκριναν κατ' αρχήν μεγάλο δάνεια προς την Ελλάδα: 12.000.000 λίρες Αγγλίας, 300.000.000 γαλλικά φράγκα και 50.000.000 δολάρια ΗΠΑ. Ο δανεισμός ήταν όμως θεωρητικός. Το ποσά αυτά δεν εκταμιεύτηκαν ούτε δόθηκαν στην Ελλάδα. Θεωρήθηκαν κάλυμμα για την έκδοση πρόσθετου χαρτονομίσματος, με το οποίο η κυβέρνηση Βενιζέλου θα χρηματοδοτούσε την πολεμική της προσπάθεια. Ένα είδος αποθέματος, δηλαδή, σε χρυσό και σε συνάλλαγμα, που δεν βρισκόταν όμως υπό τον έλεγχο της χώρας.

ΘΕΜΑ Α2

- i. Σωστό
- ii. Λάθος
- iii. Λάθος
- iv. Σωστό
- v. Σωστό
- vi. Σωστό
- vii. Λάθος

ΘΕΜΑ Β1

α) στη Μικρασιατική καταστροφή

Η καταστροφή του 1922 μετέβαλε τα δεδομένα της ελληνικής κοινωνίας. Η κεντρική παράμετρος, στο τέλος των πολύχρονων πολεμικών αναμετρήσεων, ήταν η άφιξη και η αποκατάσταση του πολύ σημαντικού ρεύματος προσφύγων. Υπολογίζεται ότι, μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, έφτασαν στο ελληνικό

κράτος 1.230.000 Έλληνες χριστιανοί και 45.000 Αρμένιοι πρόσφυγες. Στη θέση τους, 610.000 μουσουλμάνοι που κατοικούσαν στην Ελλάδα έφυγαν για την Τουρκία. Είναι αυτονόητο ότι το ανθρωπινό αυτό κύμα ανέτρεψε όλες τις ισορροπίες και τα δεδομένα της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας. Εκατό χρόνια μετά την Επανάσταση του 1821, το ελληνικό κράτος υποχρεώθηκε σε μία νέα αρχή.

Η άφιξη των προσφύγων, πέρα από το γεγονός ότι αποτέλεσε μία πρωτοφανή ανθρωπίνη τραγωδία, λειτούργησε ως καταλύτης στη δυναμική της ελληνικής κοινωνίας. Οι χρόνιες ανεπάρκειες της ελληνικής διοίκησης έπρεπε, για παράδειγμα, να ξεπεραστούν ταχύτατα, για να αποφευχθεί μια ολική καταστροφή. Ήδη, το 1923 και το 1924, οι θάνατοι από τις αρρώστιες-μαστιγες της εποχής, τη φυματίωση και την ελονοσία, πολλαπλασιάστηκαν, κάνοντας αναγκαίες και επείγουσες τις αποτελεσματικές παρεμβάσεις. Η πολιτική αστάθεια, τα μίσση του διχασμού, η ανακήρυξη της δημοκρατίας, οι επεμβάσεις του στρατού και οι απόπειρες πραξικοπημάτων συσκοτίζουν το ζήτημα της αποτελεσματικότητας του κράτους και της διοίκησης. Στην πραγματικότητα, η αντίδραση του κρατικού μηχανισμού ήταν μάλλον επαρκής σε σχέση με το μέγεθος του προβλήματος. Αξιοποίησε με τον καλύτερο τρόπο το μόνο κεφάλαιο που ουσιαστικά διέθετε: τις μουσουλμανικές περιουσίες που υπολογίζονταν σε πέντε ως δέκα δισεκατομμύρια δραχμές. Ταυτόχρονα, η εξωτερική βοήθεια λειτούργησε συμπληρωματικά με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο.

β) και την κρίση του 1932

Οι προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης να αποτρέψει την μεγάλη οικονομική κρίση που ξεκίνησε από τη Νέα Υόρκη το 1929, εξάντλησαν τα αποθέματα της χώρας σε χρυσό και συνάλλαγμα. Την άνοιξη του 1932, όμως, η κυβέρνηση δεν μπόρεσε να αποφύγει την αναστολή της μετατρεψιμότητας του εθνικού νομίσματος, καθώς και την αναστολή εξυπηρέτησης των εξωτερικών δανείων. Έτσι εγκαινιάστηκε μια περίοδος ισχυρού κρατικού παρεμβατισμού στα οικονομικά ζητήματα, ιδιαίτερα στις εξωτερικές συναλλαγές, και μια πολιτική προστατευτισμού, με σκοπό την αυτάρκεια της χώρας. Η Ελλάδα μπήκε με τη σειρά της στο χώρο της κλειστής οικονομίας, όπου οι συναλλαγές καθορίζονταν περισσότερο από γραφειοκρατικές διαδικασίες παρά από ελεύθερες οικονομικές συμφωνίες.

Στο εξωτερικό εμπόριο κυριάρχησε προοδευτικά η μέθοδος του διακανονισμού «κλήρικ». Οι διεθνείς συναλλαγές δεν γίνονταν, δηλαδή, με βάση το μετατρέψιμο συνάλλαγμα αλλά με βάση διακρατικές συμφωνίες που κοστολογούσαν τα προς ανταλλαγή προϊόντα και φρόντιζαν να ισοσκελίσουν την αξία των εισαγωγών με την αντίστοιχη των εξαγωγών, στο πλαίσιο ειδικών λογαριασμών. Για μια χώρα, όπως η Ελλάδα, όπου οι συναλλαγές με το εξωτερικό ήταν έντονα ελλειμματικές, η διαδικασία αυτή, πέρα από τα αρνητικά, είχε και θετικά στοιχεία.

ΘΕΜΑ Β2

α) Η επιθυμία για επαγγελματική εξασφάλιση βενιζελικών και αντιβενιζελικών αξιωματικών δημιούργησε μια δυναμική διαρκούς παρέμβασης του στρατού στην πολιτική. Παράλληλα προς τα κόμματα, συγκροτήθηκαν «ομάδες» απότακτων ή εν ενεργεία αξιωματικών, οι οποίοι όλο και περισσότερο προσπαθούσαν να θέσουν υπό τον έλεγχο τους το Κοινοβούλιο και τις κυβερνήσεις και εν τέλει να επιβάλουν αντικοινοβουλευτικά συστήματα διακυβέρνησης. Τα κόμματα με δυσκολία κατόρθωναν να ξεφύγουν από τον ασφυκτικό κλοιό και πολύ συχνά χρησιμοποιούσαν ομάδες αξιωματικών, για να επιτύχουν τα δικά τους βραχυπρόθεσμα σχέδια. Εξάλλου, τα κόμματα ευνοούσαν τις εντάσεις, θεωρώντας ότι η πόλωση θα ενίσχυε την ενότητά τους²⁵. Όμως, υιοθετώντας αυτή τη στάση, περιόριζαν τις δυνατότητες ελιγμών, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να σχεδιάζουν νέες πολιτικές, για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων.

Τα κόμματα είχαν τη δυνατότητα να ελέγξουν το πολιτικό παιχνίδι, διότι η κοινωνία και τα προβλήματά της είχαν γίνει τόσο σύνθετα, ώστε δεν μπορούσαν να τα διαχειριστούν στρατιωτικοί. Εκείνοι μπορούσαν εύκολα να κάνουν πραξικόπημα, αλλά δεν ήταν ικανοί να ασκήσουν την εξουσία.

β) Οι ηγεσίες των κομμάτων παρουσίαζαν τώρα μεγάλη διάθεση για καταστρατήγηση του συντάγματος και ενίσχυση των μηχανισμών καταστολής, για τους εξής λόγους:

1. Επιδίωκαν να εξουδετερώσουν τον πολιτικό αντίπαλο, με κάθε μέσο.
2. Υποχρεώνονταν να έρθουν σε συνεννόηση με «ομάδες» αξιωματικών της επιλογής τους και να αποδεχτούν τα αιτήματά τους.
3. Πίστευαν ότι τα σύνθετα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα θα τα έλυνε καλύτερα μία ισχυρή εκτελεστική εξουσία και
4. Αναζητούσαν μεθόδους αστυνόμευσης για να αποσοβήσουν κοινωνικές συγκρούσεις.

ΘΕΜΑ Β3

Οι επιλογές του **αγγλικού κόμματος** επηρεάζονταν και από την αντίληψη ότι η Βρετανία αποτελούσε πρότυπο για την εξέλιξη της εσωτερικής κατάστασης της χώρας. Ως θεμελιώδεις αρχές του πολιτικού συστήματος, το αγγλικό κόμμα θεωρούσε το κοινοβουλευτικό αντιπροσωπευτικό σύστημα και τη διάκριση των εξουσιών, αρχές τις οποίες υποστήριξε σε όλη τη διάρκεια του απελευθερωτικού αγώνα. Ο Μαυροκορδάτος στην αρχή ήθελε να οριστεί η κρατική οργάνωση με γραπτό σύνταγμα, αργότερα όμως τροποποίησε τη θέση του και έβλεπε το

σύνταγμα ως την τελική πράξη μιας σειράς εσωτερικών μεταρρυθμίσεων: εκλογή των κοινοτικών συμβουλίων, ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, ελευθερία του τύπου και συγκρότηση εθνικού στρατού. Επίσης επιζητούσε τον περιορισμό της κρατικής εξουσίας, ατομικές ελευθερίες και αυτοκέφαλη ελληνική εκκλησία, χωρίς δεσμεύσεις από το Πατριαρχείο. Σ' ένα δεύτερο στάδιο επιζητούσε γραπτό σύνταγμα, κράτος δικαίου και κοινοβουλευτικό έλεγχο των πράξεων της κυβέρνησης. Γενικότερα, το αγγλικό κόμμα υποστήριζε την άσκηση μετριοπαθούς πολιτικής, τόσο ως προς τους στόχους όσο και ως προς τα μέσα.

Το πρόγραμμα του **γαλλικού κόμματος**, ως προς την εσωτερική πολιτική, ήταν ασαφές. Η ικανοποίηση των αιτημάτων των απομάχων του πολέμου ήταν η μόνη σαφής διεκδίκηση. Βασική πολιτική επιδίωξη του κόμματος ήταν η κατοχύρωση των δικαιωμάτων του λαού απέναντι στη μοναρχική εξουσία, με την παραχώρηση συντάγματος, και η καθιέρωση μιας ισχυρής εκτελεστικής εξουσίας. Κατά την περίοδο της βαυαροκρατίας το γαλλικό κόμμα αγωνίστηκε εναντίον της ξενοκρατίας στο στράτευμα και τη διοίκηση και απαιτούσε την επάνδρωσή τους με ελληνικά στελέχη.

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1

Τα δευτερογενή παραθέματα περιγράφουν την πορεία που ακολούθησε η ελληνική εμπορική ναυτιλία και συγκεκριμένα τους παράγοντες που διευκόλυναν την πραγματοποίηση της μετάβασης από τα ιστιοφόρα, στα ατμόπλοια, το 19^ο αιώνα.

α. Στη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, η ελληνική ναυτιλία, παρά τις περιόδους κρίσης που πέρασε και παρά τον ανταγωνισμό των υψηλού κόστους και τεχνικών απαιτήσεων ατμόπλοιων, ακολούθησε ανοδική πορεία. Ο αριθμός και η χωρητικότητα των πλοίων της δεν έπαυαν να αυξάνουν. Το 1840 τα ελληνικά πλοία είχαν συνολική χωρητικότητα 100.000 τόνους, ενώ το 1866 ξεπερνούσαν τους 300.000. Όπως επιβεβαιώνεται από την πηγή 1 και την ιστορική αφήγηση, σε ολόκληρο το διάστημα 1858 – 1880 ο ελληνικός εμπορικός στόλος απαρτιζόταν από ιστιοφόρα μικρής χωρητικότητας («Ενδεικτικά ... 200 τόνους»).

Ωστόσο, η εμφάνιση ατμόπλοιων στα λιμάνια του Ευξείνου Πόντου παραγκώνισε τα ιστιοφόρα στην περιοχή αυτή. Η μέση χωρητικότητα των σκαφών με ελληνική σημαία ήταν 150 τόνοι, επομένως είναι προφανές πως τα ελληνικά εμπορικά σκάφη οπισθοχώρησαν σε σχέση με τα αγγλικά ατμόπλοια, τα οποία το 1912 κατείχαν την πρώτη θέση. Άρα, το ενδιαφέρον στρέφεται άρδην στα ατμόπλοια. Η ανάπτυξη αυτή δεν ήταν αυτονόητη. Υπήρξαν έντονες αυξομειώσεις στην περίοδο κατά την οποία τα ελληνικά ιστιοφόρα αντικαταστάθηκαν από τα ατμόπλοια. («Ταυτόχρονα... ως το 1912.»).

Προς επίρρωση των παραπάνω, η πηγή 2 στηριζόμενη στη μελέτη του Β. Καρδάση, τονίζει πως η χρονική περίοδος 1880 και 1910, αποτελεί επιτυχές μεταβατικό διάστημα αντικατάστασης των ιστιοφόρων από τα ατμόπλοια, αφού διατηρούσε την ανοδική της πορεία η οποία διήρκησε μέχρι και το 1914. («μόλις στη διάρκεια... ελληνικό νηολόγιο.») **Το ίδιο χρονικό διάστημα πολλά από τα εθνικά δημόσια έργα της περιόδου έγιναν για την εξυπηρέτηση της ναυτιλιακής δραστηριότητας. Κατασκευάστηκαν λιμάνια και δημιουργήθηκε ένα σύστημα φάρων, που έκανε πολύ ασφαλέστερη τη ναυσιπλοΐα στις ελληνικές θάλασσες, γεγονός που επέτρεψε την συνεχόμενη αύξηση των ατμοπλοίων και την αναδιαμόρφωση των συνθηκών της εμπορικής ναυτιλίας τη δεκαετία 1880.**

β. Οι πρωτοβουλίες και οι συγκροτημένες προσπάθειες για την είσοδο της ελληνικής ναυτιλίας στην εποχή του ατμού ξεκίνησαν μετά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Τα κεφάλαια που χρειαζόνταν για την κατασκευή ή την αγορά και τη συντήρηση των ατμοπλοίων ήταν σημαντικά, με αποτέλεσμα να ανατραπούν οι παραδοσιακές εφοπλιστικές σχέσεις που ίσχυαν για τα ιστιοφόρα και να αναζητηθούν κεφάλαια μέσω εταιρειών και ισχυρών επιχειρηματικών σχημάτων. Το κράτος, οι τράπεζες (η Εθνική Τράπεζα ιδιαίτερα) και οι εκτός συνόρων ομογενείς συμμετείχαν ενεργά σε αυτές τις πρωτοβουλίες. Ένα στοιχείο που βοήθησε στον αλληλοδανεισμό για την επίτευξη της αντικατάστασης των ιστιοφόρων από τα ατμόπλοια, ήταν οι άρτιες σχέσεις και η υγιής συνεργασία των ομογενών εφοπλιστών. Στο χώρο αυτό δέσποζε η οικογένεια Βαλλιάνου, η οποία αφενός χρηματοδότησε τη διαδικασία, αφετέρου λειτούργησε και ως διαμεσολαβητής των Ελλήνων κεφαλαιούχων με τραπεζικά συστήματα του Λονδίνου, λειτουργώντας τελικά και ως πιστωτής. Δικαίως λοιπόν, θεωρείται πως η μετάβαση από το ιστιο στον ατμό, οφείλεται κατά κύριο λόγο στους εφοπλιστές Βαλλιάνους. («Ένα ακόμη στοιχείο... οικογένεια Βαλλιάνου»).

Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε στην πηγή 3 (πίνακας) οι αδελφοί Βαλλιάνοι νηολόγησαν το μεγαλύτερο τμήμα του στόλου τους στα ελληνικά λιμάνια και στο Λονδίνο. Αναλυτικότερα, στον Πειραιά/Αθήνα, βρίσκονταν 17 ατμόπλοια, δηλαδή το 32% του συνόλου των ατμόπλοίων τους. Εν συνεχεία, στην Κεφαλλονιά, δραστηριοποιούνταν 14 ή 26% , στη Σύρο 1 ή 2% και τέλος στο Λονδίνο 13 (24%). Βέβαια, και οι ομογενείς τραπεζίτες βοήθησαν στη συγκρότηση ατμοπλοίων, μερικοί εκ των οποίων ήταν οι οίκοι Σιδερίδη, Αρβανιτίδη, Ζαρίφη («Γενικότερα... από αυτούς»). **Επομένως, η παρουσία της ατμοπλοίας, άρχισε να γίνεται αισθητή μόλις την τελευταία δεκαετία του 19^{ου} αιώνα. Τα 97 ελληνικά ατμόπλοια του 1880, έγιναν 191 το 1901 και 389 το 1912. . Έπειτα, από μεγάλο χρονικό διάστημα λοιπόν, η μετάβαση από το ιστιο στον ατμό, ολοκληρώθηκε το 1902- 1903. Η χωρητικότητα των ατμόπλοίων ξεπερνά αυτό των ιστιοφόρων και συγκεκριμένα, από το 1880 έως το 1890 η χωρητικότητα των ατμοπλοίων της Μεγάλης Βρετανίας, Γερμανίας, Ισπανίας και Βελγίου ξεπέρασε**

τη χωρητικότητα των ιστιοφόρων. Επιπλέον στην Ιταλία, Ολλανδία, Δανία αυτοπραγματοποιήθηκε το 1890 με 1900 και τέλος στις ΗΠΑ, Νορβηγία, Σουηδία, Ρωσία και Ελλάδα η μετάβαση υλοποιήθηκε το 1900 – 1910 .(«από το 1880...με ατμόπλοια»).

Παρ' όλα αυτά, η περιορισμένη διαθεσιμότητα κεφαλαίων και ο αυξημένος επιχειρηματικός κίνδυνος ανέστειλαν την ανάπτυξη της ελληνικής ατμοπλοίας. Παρά τις προσπάθειες που πραγματοποιήθηκαν οι δυνατότητες στον ελλαδικό χώρο ήταν περιορισμένες, λόγω έλλειψης χρημάτων και δυσκολία στη σύναψη δανείων. Όλα αυτά, σε συνδυασμό με την αρνητική στάση της Εθνικής Τράπεζας οδήγησαν σε καθυστέρηση. Καταληκτικά, η μετάβαση του Ελληνικού στόλου από το ίστιο στον ατμό έγινε σχεδόν ταυτόχρονα με την αντικατάσταση του διεθνούς στόλου.

ΘΕΜΑ Δ1

α) Στη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης δημιουργήθηκε το πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώθηκαν οι αντιλήψεις σχετικά με την προστασία και προβολή των συμφερόντων ατόμων και κοινωνικών ομάδων, καθώς και με την οργάνωση και τη λειτουργία του κράτους και των θεσμών. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η συγκρότηση πολιτικών κομμάτων.

Όσο οι Έλληνες ήταν υπόδουλοι, σε γενικές γραμμές τηρούσαν κοινή στάση απέναντι στον κατακτητή. Όταν άρχισε η εκδίωξη των Τούρκων, άρχισαν οι συγκρούσεις μεταξύ των μέχρι τότε ομοουσύντων. Το βασικότερο ζήτημα αφορούσε το ποιος και πώς θα διαχειριζόταν την εξουσία. Μια σειρά γεγονότων, που σχετίζονται με τη διαμόρφωση διαφορετικών απόψεων για το ζήτημα αυτό, οδήγησαν σ' ένα προστάδιο διαμόρφωσης των πρώτων πολιτικών κομμάτων. Τα γεγονότα αυτά συνδέονται με την κάθοδο του Δημητρίου Υψηλάντη στην επαναστατημένη Πελοπόννησο, ως πληρεξουσίου του αδελφού του Αλεξάνδρου, Γενικού Επιτρόπου της Φιλικής Εταιρείας, με σκοπό την ανάληψη της ηγεσίας της Επανάστασης. Οι διαφορετικές απόψεις που εξέφρασαν τόσο ο Δημήτριος Υψηλάντης όσο και οι πρόκριτοι αναφορικά με το θέμα της διακυβέρνησης της επαναστατημένης Ελλάδας παρουσιάζονται στο κείμενο του Νικηφόρου Διαμαντούρου από το ιστορικό του έργο «Οι απαρχές της συγκρότησης σύγχρονου κράτους στην Ελλάδα (1821 – 1828)» καθώς και στο πρώτο κείμενο από την «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» (δευτερογενείς και έμμεσες ιστορικές πηγές).

Όταν ο Δημ. Υψηλάντης έφτασε στην Ύδρα, οι Πελοποννήσιοι είχαν ήδη ορίσει από μόνοι τους κυβερνητικά όργανα τοπικής εμβέλειας. Ο Υψηλάντης θέλησε να επιβάλει ένα δικό του «Γενικό Οργανισμό της Πελοποννήσου», που θα του επέτρεπε να συγκεντρώσει τη στρατιωτική και πολιτική εξουσία στα χέρια του. Σύμφωνα με το κείμενο του Νικηφόρου Διαμαντούρου, ο Υψηλάντης κατά τη συνάντησή του με τους προκρίτους απαίτησε τη διάλυση της «Πελοποννησιακής Γερουσίας» και τη συγκέντρωση όλων των εξουσιών – στρατιωτικών και

πολιτικών – στο πρόσωπό του στο όνομα της Αρχής της Φιλικής Εταιρείας. Την «Πελοποννησιακή Γερουσία» θα αντικαθιστούσε μία Εθνική Βουλή αποτελούμενη από 24 βουλευτές – εφόρους, πρόεδρος της οποίας θα ήταν ο Υψηλάντης και η οποία θα λειτουργούσε και ως το ανώτατο δικαστήριο της χώρας. Οι πρόκριτοι δεν το αποδέχθηκαν και με δυσκολία αποσοβήθηκε η σύρραξη. Αντιπρότειναν, σύμφωνα με τον Διαμαντούρο, ένα όργανο με την ονομασία «Οργανισμός και γνώμη του λαού της Πελοποννήσου» επιδιώκοντας να διατηρήσουν τις εξουσίες τους και παράλληλα να εξουδετερώσουν την επιρροή που ασκούσε ο Υψηλάντης στο λαό. Η αντίθεση μεταξύ των δύο πλευρών δεν είχε ως αντικείμενο μόνο το ποιος θα κατείχε πραγματικά την εξουσία, αλλά αφορούσε και τη δομή του υπό ίδρυση κρατικού οργανισμού.

Ο Υψηλάντης πρότεινε τη δημιουργία συγκεντρωτικού συστήματος διακυβέρνησης, ώστε να εξασφαλιστούν οι οικονομικοί πόροι για τη συνέχιση του αγώνα και η πειθαρχία στο στράτευμα. Θεωρούσε ότι οι τοπικιστικές τάσεις αποτελούσαν εμπόδιο για την οργάνωση του Αγώνα. Την πρόθεσή του επιβεβαιώνει το πρώτο κείμενο από την «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», σύμφωνα με το οποίο στόχος του Υψηλάντη ήταν η δημιουργία συγκεντρωτικής διοικητικής οργάνωσης. Η εξέλιξη αυτή θα εξασφάλιζε την επιτυχία της Επανάστασης. Αντίθετα, ο κατακερματισμός των στρατιωτικών δυνάμεων και οι τοπικές εξουσίες απέτρεπαν την οργάνωση ενός ενιαίου πολεμικού σχεδίου σε παμπελοποννησιακή κλίμακα εναντίον των Οθωμανών. Η πολυαρχία θα ευνοούσε αποκλειστικά και μόνο τους προκρίτους και τους καπεταναίους που θα έβγαιναν ηθικά και οικονομικά ενισχυμένοι από τις μελλοντικές νίκες τους σε βάρος των Τούρκων. Οι πρόκριτοι, έχοντας διαφορετικές επιδιώξεις, ήθελαν να είναι όλοι υπεύθυνοι για όλα. Ο Νικηφόρος Διαμαντούρος υποστηρίζει ότι οι πρόκριτοι απέρριψαν τις προτάσεις του Υψηλάντη για δύο λόγους: αφενός γιατί αποτελούσε τον εκπρόσωπο μιας οργάνωσης, της Φιλικής Εταιρείας, η οποία αξίωνε την ηγεσία και τον έλεγχο της Επανάστασης, αφετέρου γιατί εκπροσωπώντας ο ίδιος αυτή την οργάνωση, απαιτούσε τη συγκέντρωση όλων των εξουσιών στο πρόσωπό του. Στο πλαίσιο αυτό συγκροτήθηκαν λοιπόν οι πρώτες παρατάξεις.

β) Το «Προσωρινόν Πολίτευμα» της Επιδαύρου, το πρώτο σύνταγμα της Επανάστασης, ψηφισμένο από την Α' Εθνοσυνέλευση, έδωσε το 1822 λύση στο πρόβλημα της ηγεσίας του Αγώνα, με τον αντιπολυταρχικό χαρακτήρα του και τη θέσπιση πολυαρχικής εξουσίας. Σύμφωνα με τα άρθρα του συνταγματικού κειμένου, που αναφέρονται στο δεύτερο κείμενο από την «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», τη διοίκηση ασκούν δύο σώματα, το «Βουλευτικόν» και το «Εκτελεστικόν» τα οποία συμμετέχουν αμοιβαία στη νομοθετική εξουσία. Επισημαίνεται ότι οι νομοθετικές προτάσεις καθενός αποκτούν ισχύ μόνο με την έγκριση του άλλου. Επιπλέον, το νέο διοικητικό σύστημα είναι

αντιπροσωπευτικό και αποτελείται από μια Βουλή και από μια πολυπρόσωπη εκτελεστική εξουσία, η οποία συμμετέχει στο νομοθετικό έργο έχοντας δικαίωμα αρνησικυρίας. Δεν έχει, ωστόσο, το δικαίωμα να διαλύει τη Βουλή. Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος κατόρθωσε να γίνει ρυθμιστής της κατάστασης, έχοντας εξασφαλίσει για τον κύκλο του και για τους προκρίτους την εξουσία, ενώ αγνοήθηκαν ο Κολοκοτρώνης και ο Υψηλάντης. Έτσι δημιουργήθηκε ρήγμα στις σχέσεις μεταξύ στρατιωτικών και προκρίτων.

